

hadden gewonnen bij meer schematische overzichten in plaats van omstandige omschrijving. Het boek vergt dan ook een lezerspubliek met grote ijver en doorzettingsvermogen – al wordt die inzet wel degelijk beloond.

Dragend bestaan is kortom een indrukwekkende studie die getuigt van een ongeëvenaarde beheersing van archiefmateriaal en een oprechte fascinatie voor het collectieve leven van een vergeten groep arbeiders. De empirische rijkdom, het lange adem-perspectief en de methodologische innovaties maken dit werk tot een belangrijke bijdrage aan de sociale en economische geschiedenis van Amsterdam. Toch wringt het wanneer de rijke bevindingen ondergebracht worden in een narratief van continuïteit dat niet steeds overtuigt. Paradoxaal genoeg toont het boek vooral aan hoe veranderlijk – en tegelijk veerkrachtig – arbeidsorganisaties kunnen zijn.

Mathijs Speecke, Universiteit Gent

Ab Flipse, Dorien Daling en Annelies Noordhof-Hoorn (red.), *De stem van de universiteit. Universitaire pers sinds de late negentiende eeuw* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2024). 169 pp. ISBN 9789464551204.

DOI: 10.52024/p6vjk041

In haar in 2016 verschenen proefschrift, *De stem van de student. Nederlandse studentenbladen in de negentiende eeuw*, betoogde Annelies Noordhof-Hoorn dat universitaire bladen een belangrijke rol speelden in de identiteitsvorming van de student. De huidige bundel, met Noordhof-Hoorn in het redactieteam, vertrekt van een gelijkaardige premisse. Ook in de twintigste-eeuwse universiteitsgeschiedenis waren universitaire bladen cruciaal als “plaatsen waar academische politiek wordt bedreven, academische cultuur wordt gemaakt en de relatie tussen universiteit en samenleving wordt gedefinieerd” (p. 8). Om die reden worden universitaire bladen vaak door historici geraadpleegd als bronnen voor de universiteitsgeschiedenis. De bladen waren echter niet zo vaak zelf voorwerp van onderzoek. Deze bundel toont hoe de geschiedenis van de universitaire pers op treffende wijze spanningen en debatten in het universitaire milieu blootlegt.

Universitaire pers dekt een brede lading publicaties. Daarbij horen uiteraard de traditionele studentenbladen, gemaakt door en voor

studenten, maar ook de meer recente universiteitsmagazines met professionele redacties, geheel of gedeeltelijk betaald door universitaire besturen. Net in dat laatste ligt een fundamentele spanning die als een rode lijn door de bundel loopt: waar ligt de grens tussen redactionele onafhankelijkheid en universitair belang? Universiteitsbladen willen wel eens hun journalistieke vrijheid onderstrepen door de vuile was van de universiteit buiten te hangen terwijl universiteitsbesturen het nut van een universiteitsblad niet zien wanneer dat de financiële belangen of het imago van de universiteit schade toebrengt. De democratiseringsgolf van de jaren zestig van vorige eeuw zorgde voor een grote bloei van kritische en geëngageerde universiteitsbladen. Een belangrijk omslagpunt in de relatie is de in 1997 ingevoerde wet Modernisering Universitaire Bestuursorganisatie die de universiteiten een grotere onafhankelijkheid bood maar ook aanstuurde op een meer bedrijfsmatige aanpak. De universiteitskranten die zich voordien vooral kritisch en onafhankelijk hadden getoond, kwamen onder toenemende druk om zich te aligneren met de bedrijfsbelangen van de universiteit. In dezelfde periode leidde de digitalisering van het geschreven woord tot nieuwe vormen van publicatie en communicatie.

De stem van de universiteit bundelt zeven bijdragen vanuit verschillende invalshoeken. Twee bijdragen werden geschreven door (voormalige) redactieleden van universiteitsbladen. Guus Termeer analyseert de geschiedenis van de onafhankelijke Groningse *Universiteitskrant* die hij bestempelt als kritische ‘waakhond’. Tegenover de aanvallen van universitaire belangengroepen ziet hij de weerbaarheid van de redactie als een cruciale factor in de onafhankelijke positie van de universiteitskrant. Ries Agterberg, hoofdredacteur van het *Digitaal Universiteitsblad* van de universiteit Utrecht, plaatst de opkomst van digitale informatiekanalen in het bredere historische kader van de spanning tussen autonomie en bevoogding, of zoals hij het benoemt, tussen “wat de universiteit graag wil vertellen” en “wat studenten en medewerkers graag willen weten.”

Twee bijdragen gaan wat verder terug in de tijd. Peter Slaman beschrijft de geschiedenis van het *Leids Universiteitsblad*, opgericht in 1931 en zijn opvolger sinds 1977 *Mare*. Het *LUB* werd geacht de eenheid binnen een steeds meer gefragmenteerde universiteit te bevorderen. Maar de ‘liefde’ verwerd in de democratiseringsgolf van de jaren zestig en zeventig tot een ‘verstandshuwelijk’, dat weliswaar nog steeds stand houdt. Het streven naar eenheid binnen de universitaire gemeenschap is ook aanwezig in de bijdrage van Abel Streefland over

de vroeg-twintigste-eeuwse Delftse studentenbladen. Streefland wijst op de belangrijke rol van de studentenbladen in de vorming van een eigen identiteit voor zowel de instelling als hogeschool, als voor de student-ingenieur.

In de voorgaande bijdragen ligt de nadruk sterk op het statuut en de werking van de redacties. Drie bijdragen richten de blik meer op de inhoud van de bladen. Agnes van Steen neemt de rol van studentenbladen in de politiek links georiënteerde studentenbeweging van de jaren zestig onder de loep, met name in kwesties rond de seksuele revolutie, de homo-emancipatie en de vrouwenstudies. Ruben E. Verwaal en Jacques van der Linden analyseren de berichtgeving over HIV/AIDS in de universitaire pers in Rotterdam. Zij komen tot de conclusie dat de universiteitsbladen een soms agenderende positie innamen en actief bijdroegen tot maatschappelijke bewustwording en kritische reflectie in de academische gemeenschap. De bijdrage van Christiaan Engberts bespreekt de samenwerking van een Leuvens studentenblad met de niet-universitaire Brusselse organisatie *Société Antiesclavagiste* in de eerste decennia van de twintigste eeuw. Hoewel deze bijdrage niet naadloos aansluit bij de overige, uitsluitend op Nederlandse universiteiten gerichte hoofdstukken, toont ze wel de breedte van het begrip universitaire pers. Engberts wijst op de universiteit als stabiliserende factor zowel voor extra-universitaire bewegingen als voor interne, steeds wisselende generaties studenten. De samenwerking stelde de Leuvense studenten bovendien in staat om zich te engageren in maatschappelijke kwesties buiten de academische wereld.

De vrijwel exclusieve focus op Nederlandse universiteiten zorgt voor coherentie, maar roept wel de vraag op in hoever de geschetste spanningsvelden specifiek verbonden zijn met de eigen kenmerken van de Nederlandse universiteiten en samenleving. Ook in de wat magere inleiding op de bundel wordt geen internationaal perspectief op de universiteitspers geboden en komt de plaats van de universiteitspers in de algemene historiografie van de universiteit niet aan bod. De verscheidenheid aan bijdragen toont wel de diversiteit aan mogelijke invalshoeken en de vele raakvlakken die de universiteitspers heeft met universiteitsgeschiedenis en maatschappelijke ontwikkelingen.

Geert Vanpaemel, KU Leuven